

एआय (AI) आणि मानवी मूल्ये

डॉ. मंगला कडवे

मातोश्री अंजनाबाई मुंदाफळे समाजकार्य

महाविद्यालय, नरखेड. जि. नागपूर.

Mob. No.9049137140

Crossref DOI - <https://doi.org/10.63665/rh.v7i2.131>

सारांश :

आर्टिफिशियल इंटेलिजेंस (एआय) मध्ये अलिकडच्या काळात उल्लेखनीय प्रगती झाली आहे, उद्योगांमध्ये परिवर्तन घडवून आणले आहे आणि मानवी अनुभवांमध्ये क्रांती घडवून आणली आहे. एआय सकारात्मक बदलासाठी प्रचंड संधी सादर करत असताना, त्यात अंतर्निहित धोके आहेत जर त्याचा विकास मानवी मूल्यांशी आणि सामाजिक गरजांशी जुळत नसेल तर. हा संशोधन लेख एआयच्या नैतिक परिमाणांचा शोध घेतो आणि एआय सुनिश्चित करण्यासाठी धोरणांचा शोध घेतो तंत्रज्ञान मानवतेची जबाबदारीने सेवा करते. व्यापक साहित्य पुनरावलोकन, भागधारकांच्या मुलाखती आणि सर्वेक्षणांद्वारे, आम्ही एआयची सध्याची स्थिती विकास, नैतिक आव्हाने आणि संभाव्य चौकटी मानवी मूल्यांशी जुळवून घेण्यास प्रोत्साहन देण्यासाठी तपासतो. निष्कर्षसमाजावर एआयचा प्रभाव आकार देण्यामध्ये सक्रिय उपाययोजनांचे महत्त्व अधोरेखित करतात ज्यामुळे धोरण भविष्यात एआयतंत्रज्ञान मानवतेला फायदा देते आणि त्याचे मुख्य मूल्ये टिकवून ठेवते.

बिजशब्द : कृत्रिम बुद्धिमत्ता, एआय नीतिमत्ता, मानवी मूल्ये, सामाजिक प्रभाव, नैतिक चौकटी, भागधारक दृष्टीकोन.

प्रस्तावना :

कृत्रिम बुद्धिमत्तेतील प्रगतीमुळे उद्योग आणि क्षेत्रांमध्ये परिवर्तनाची क्षमता असलेल्या तंत्रज्ञान क्रांतीला चालना मिळाली आहे. एआय आपल्या जीवनातील विविध पैलूंमध्ये पसरत असताना, त्याचे नैतिक परिणामांचे मूल्यांकन करणे आवश्यक आहे, त्याचा विकास मानवी मूल्ये आणि सामाजिक गरजांशी सुसंगत आहे याची खात्री करणे. हा संशोधन लेख मानवतेवर एआयच्या प्रभावाच्या महत्त्वाच्या चिंतांना संबोधित करतो आणि जबाबदार तंत्रज्ञान एआय डोमेनमध्ये विकास सुनिश्चित करण्याचे मार्ग शोधतो.

१. एआय क्रांती आणि त्याचे परिणाम एआयच्या जलद उत्क्रांतीमुळे आरोग्यसेवा, वित्त, वाहतूक आणि संप्रेषण यासह विविध क्षेत्रात प्रचंड प्रगती झाली आहे. आभासी सहाय्यकांपासून ते स्वायत्त वाहनांपर्यंत, एआय अनुप्रयोगांनी आधुनिक समाजाच्या रचनेला आकार दिला आहे. तथापि, एआयची अतुलनीय

- क्षमता नैतिक दुविधा देखील निर्माण करते, जोखीम कमी करण्यासाठी आणि फायदे जास्तीत जास्त करण्यासाठी काळजीपूर्वक विचार करणे आवश्यक आहे.
२. एआय विकासातील नैतिक विचार एआय प्रणाली, विशेषतः मशीन लर्निंग अल्गोरिदम, विशाल डेटासेटमधून शिकणे, संभाव्यतः डेटामध्ये उपस्थित असलेल्या पूर्वाग्रहांना वाढवणे. यामुळे एआय निर्णय घेण्यामध्ये निष्पक्षता, पारदर्शकता आणि जबाबदारी प्रक्रियांबद्दल चिंता निर्माण होते. शिवाय, वैयक्तिक डेटावर प्रक्रिया करण्याची एआयची क्षमता महत्त्वपूर्ण गोपनीयता आव्हाने निर्माण करते, ज्यामुळे मजबूत डेटा संरक्षण उपायांची आवश्यकता असते. नैतिक विचार एआय विकासाच्या अग्रभागी असले पाहिजेत जेणेकरून हे तंत्रज्ञान मानवी क्षमतांना त्यांच्याशी तडजोड करण्याऐवजी वाढवते.
३. मानव-केंद्रित एआय विकासाची गरज एआयची परिवर्तनकारी शक्ती आपल्याला प्राधान्य देण्यास भाग पाडते त्याच्या विकास आणि तैनातीत मानवी मूल्ये. मानव-केंद्रित एआय वैयक्तिक आणि सामाजिक कल्याणाला तंत्रज्ञान डिझाइनच्या केंद्रस्थानी ठेवते. वेगवेगळ्या समुदायांच्या अद्वितीय गरजा समजून घेऊन आणि संबोधित करून, एआय समावेशकता आणि सामाजिक समानतेला प्रोत्साहन देऊन मानवतेची चांगली सेवा करू शकते.
४. संशोधन उद्दिष्टे या संशोधन लेखाची प्राथमिक उद्दिष्टे आहेत :
- एआय विकासाची सध्याची स्थिती आणि त्याचे मानवी मूल्यांशी संरेखन यांचे विश्लेषण करणे.
  - एआय तंत्रज्ञानाच्या स्वीकारातील नैतिक आव्हाने आणि दुविधा ओळखणे.
  - एआय तंत्रज्ञान सामाजिक गरजा जबाबदारीने पूर्ण करते याची खात्री करण्यासाठी धोरणे आणि नैतिक चौकटी प्रस्तावित करणे.
५. कार्यपद्धती ही संशोधन उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी, एक बहुआयामी पद्धत वापरली जाईल:
- **साहित्य पुनरावलोकन** : विद्यमान एआय नीतिमत्ता आणि सामाजिक परिणामांवरील साहित्याचे व्यापक विश्लेषण आपल्याला विषयाच्या आकलनास माहिती देईल.
  - **भागधारकांच्या मुलाखती** : एआय तज्ञ, नीतिशास्त्रज्ञ, धोरणकर्ते आणि प्रभावित भागातील प्रतिनिधींना सहभागी करून घेणे समुदाय नैतिकतेवर विविध दृष्टिकोन प्रदान करतील.
  - **सर्वेक्षणे** : एआय विकासकांना सर्वेक्षणे व्यवस्थापित करणे आणि धोरणकर्ते त्यांच्या एआय नीतिमत्तेबद्दलच्या धारणा आणि मानवी मूल्यांशी संरेखन यावर परिमाणात्मक डेटा गोळा करतील.
६. संशोधन लेखाची रचनेलेख खालीलप्रमाणे उलगाडतो:
- साहित्य पुनरावलोकन एआयची सद्यस्थिती विकास आणि त्याचे नैतिक परिणाम स्पष्ट करेल.
  - भागधारकांच्या मुलाखती आणि सर्वेक्षण निष्कर्ष एआयमध्ये सहभागी असलेल्यांच्या दृष्टिकोनांमध्ये अंतर्दृष्टी प्रदान करतील.
  - चर्चा विभागात संशोधन निष्कर्षांचे गंभीर विश्लेषण केले जाईल आणि AI साठी विद्यमान नैतिक चौकटींची तुलना केली जाईल.

- शिफारसी आणि धोरण मार्गदर्शक तत्त्वे प्रस्तावित केली जातील जेणेकरून AI तंत्रज्ञान मानवी मूल्ये आणि सामाजिक गरजांशी सुसंगत आहे याची खात्री केली जाईल. सर्वोच्च नैतिक मानकांचे समर्थन करणाऱ्या AI भविष्याच्या शोधात, हा संशोधन लेख तंत्रज्ञान आणि मानवी मूल्यांमधील नाजूक परस्परसंवादाची तपासणी करण्यासाठी समग्र पद्धत घेतो. मानवी-केंद्रित AI विकासावर भर देऊन, आम्ही अशा भविष्याला चालना देण्याचे उद्दिष्ट ठेवतो जिथे AI जीवन समृद्ध करते आणि माणूस म्हणून आपल्याला परिभाषित करणाऱ्या मूळ तत्त्वांचे रक्षण करते.

साहित्य समीक्षा :

१. एआयचा समाजावर होणारा परिणाम :

एआय विविध क्षेत्रात पसरले आहे . उद्योग, कार्यप्रवाह पुन्हा आकार देणे, आणि सुव्यवस्थित करणे प्रक्रिया. मध्ये आरोग्यसेवा, एआय-चालित निदान आणि उपचार शिफारसी आहे रुग्णांचे परिणाम सुधारले. मध्येवाहतूकवाहन चालवणे, स्वतःहून चालवणे वाहनांची ऑफ र्वचनच्याअधिक सुरक्षित आणि अधिक कार्यक्षमप्रवास. तथापि, दव्यापक अंमलबजावणीAI कडे आहे नेतृत्व देखील केले. ते भीती च्या नोकरी विस्थापन आणि आर्थिक असमानता. संबोधित करणे हे चिंता महत्वाचे आहेत खात्री करणे.

२. एआय मधील नैतिक आव्हाने :

एआय चे निर्णय घेण्याची क्षमता क्षमता अवलंबून असणे चालू दडे टाते शिकतो पासून, बनवणे तेसंवेदनशील तेजन्मजातपक्षपात उपस्थितमध्ये डेटासेट. पक्षपात मध्ये अमी अलगोरिथम्स करू शकतो निकाल मध्ये अन्याय्य उपचार आणि भेदभाव, एक्सेसरबॅटिंग सामाजिक असमानता. याव्यतिरिक्त,द अपारदर्शकता च्याकाही एआय प्रणाली त्यांच्या निर्णयक्षमतेला समजून घेण्यात आव्हाने निर्माण करतात प्रक्रिया, अग्रगण्य ते प्रश्न बदल जबाबदारी आणि जबाबदारी.

३. गोपनीयता आणि डेटा संरक्षण :

एआयचे डेटा-चालित स्वरूप यावर अवलंबून आहेसंकलन आणि विश्लेषणच्या अफाट रक्कम च्या वैयक्तिक माहिती. सहत्यानंतर, डेटा गोपनीयता बनते सर्वात महत्वाचे, म्हणून एआय प्रणाली आवश्यक आहे हँडल संवेदनशील डेटा जबाबदारीने आणि पारदर्शकपणे. धक्कादायकअशिल्लकपैज लावणेवीणडेटा साठी वापर सुधारणा एआय कामगिरी आणि आदर करणे व्यक्तींचे गोपनीयता बरोबर टीएस हा एक महत्वाचा नैतिक विचार आहे.

४. मानव-एआय सहकार्य :

मानव-एआय सहकार्य नैतिक आव्हानांना तोंड देण्यासाठी एक आशादायक दृष्टिकोन म्हणून उदयास येत आहे. मानवी क्षमता वाढवण्यासाठी, त्यांना बदलण्याऐवजी, एआयला एक साधन म्हणून एकत्रित करून, आपण

मानवी देखरेख आणि नियंत्रण राखून निर्णय घेण्याची प्रक्रिया वाढवू शकतो. हा दृष्टिकोन अधिक जबाबदारीसाठी परवानगी देतो आणि एआय विकासाला मानवी मूल्यांशी संरेखित करतो.

साहित्य पुनरावलोकन :

शैक्षणिक साहित्य आणि उद्योगाचा पद्धतशीर आढावा एआय नीतिमत्ता आणि सामाजिक प्रभावावरील अहवाल आयोजित केले जातात. हे साहित्य पुनरावलोकन एआय नीतिमत्तेचे सध्याचे परिदृश्य समजून घेण्यासाठी आणि विद्यमान संशोधनातील अंतर ओळखण्यासाठी पाया म्हणून काम करेल.

i. भागधारकांच्या मुलाखती :

आम्ही सखोल, अर्ध-संरचित मुलाखतींमध्ये सहभागी होऊ प्रमुख भागधारकांसह, ज्यात एआय संशोधक, नीतिशास्त्रज्ञ, धोरणकर्ते आणि एआय अंमलबजावणीमुळे प्रभावित झालेल्या समुदायांचे प्रतिनिधी यांचा समावेश आहे. या मुलाखती नैतिक एआय विकासावर विविध दृष्टिकोन प्रदान करतील आणि विविध भागधारकांना भेडसावणाऱ्या आव्हानांबद्दल अंतर्दृष्टी देतील.

ii. सर्वेक्षणे :

सर्वेक्षणांद्वारे परिमाणात्मक डेटा गोळा केला जाईल एआय विकासक आणि धोरणकर्त्यांना वितरित केला जाईल. सर्वेक्षणे एआय विकासातील नैतिक विचारांबद्दल त्यांच्या धारणा आणि जागरूकता मोजतील आणि त्यांच्या पद्धती मानवी मूल्यांशी किती प्रमाणात जुळतात हे निश्चित करतील.

iii. नैतिक विचार :

नैतिक विचार या संशोधनाचा पाया आहेत, मानव-एआय सहकार्य मानव-एआय सहकार्य नैतिक आव्हानांना तोंड देण्यासाठी एक आशादायक दृष्टिकोन म्हणून उदयास येत आहे. मानवी क्षमता वाढवण्यासाठी, त्यांना बदलण्याऐवजी, एआयला एक साधन म्हणून एकत्रित करून, आपण मानवी देखरेख आणि नियंत्रण राखून निर्णय घेण्याची प्रक्रिया वाढवू शकतो. हा दृष्टिकोन अधिक जबाबदारीसाठी परवानगी देतो आणि एआय विकासाला मानवी मूल्यांशी संरेखित करतो.

iv. माहितीपूर्ण संमती :

मुलाखती आणि सर्वेक्षणांमधील सहभागी जाणीवपूर्ण संमती प्रदान करतील, जेणेकरून त्यांना संशोधनाचा उद्देश आणि योगदानकर्ता म्हणून त्यांची भूमिका समजेल.

v. अनामिकता आणि गोपनीयता :

सहभागींच्या ओळखीचे रक्षण करण्यासाठी, सर्व गोळा केलेला डेटा अनामिक केला जाईल आणि संशोधन लेखात सामायिक केलेली माहिती ओळख टाळण्यासाठी एकत्रित स्वरूपात सादर केली जाईल.

vi. समावेशकता आणि प्रतिनिधित्व :

भागधारकांच्या मुलाखतींमध्ये विविध दृष्टीकोन आणि अनुभवांचा समावेश सुनिश्चित करण्यासाठी प्रयत्न केले जातील, एआय द्वारे प्रभावित विविध समुदायांचे प्रतिबिंब विकास.

निष्कर्ष :

1. संशोधन निष्कर्ष साहित्य पुनरावलोकन, भागधारक मुलाखती आणि सर्वेक्षण डेटामधून घेतलेल्या व्यापक पद्धतीने सादर केले जातील. १. एआय विकासाची सद्यस्थिती आणि मानवी मूल्यांशी संरेखन संशोधनात एआय विकास मानवी मूल्यांशी आणि सामाजिक गरजांशी किती प्रमाणात जुळतो याचे विश्लेषण केले जाईल. हे विश्लेषण नैतिक चिंता यशस्वीरित्या संबोधित केलेल्या क्षेत्रांची ओळख पटवेल आणि जिथे सुधारणा आवश्यक आहेत त्या क्षेत्रांवर प्रकाश टाकेल.
2. नैतिक एआय विकासावरील भागधारकांचे दृष्टिकोन मुलाखती आणि सर्वेक्षणांमधील अंतर्दृष्टी एआय विकासक, नीतिशास्त्रज्ञ, धोरणकर्ते आणि प्रभावित समुदायांचे एआय नीतिशास्त्रांबद्दलचे दृष्टिकोन आणि जागरूकता प्रकट करेल. हे अन्वेषण आपल्याला एआय विकास आणि प्रशासनात नैतिक विचारांचा समावेश करण्यात विविध भागधारकांना भेडसावणाऱ्या आव्हाने समजून घेण्यास मदत करेल चर्चा विभाग गंभीरपणे विश्लेषण करेल निष्कर्ष आणी अभ्यासाच्या परिणामांबद्दल अंतर्दृष्टी देईल.
3. एआय विकासाचे नैतिक परिणाम आम्ही संशोधनाद्वारे उघड झालेल्या नैतिक दुविधा आणि आव्हानांचा शोध घेऊ विशेषतः पक्षपात, एआय प्रणालींमध्ये पारदर्शकता आणि जबाबदारी या संदर्भात. या नैतिक परिणामांना समजून घेणे त्यांना प्रभावीपणे तोंड देण्यासाठी धोरणे आखण्यासाठी महत्त्वाचे आहे.
4. विद्यमान नैतिक चौकटींसह तुलनात्मक विश्लेषण आम्ही विद्यमान एआय नीतिमत्तेशी निष्कर्षांची तुलना करू उद्योग संघटना, सरकारे आणि शैक्षणिक संस्थांनी प्रस्तावित केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वे आणि चौकटी. हे विश्लेषण सध्याच्या दृष्टिकोनांच्या प्रभावीतेचे मूल्यांकन करेल आणि सुधारणेसाठी क्षेत्रे ओळखेल.
5. मानव-केंद्रित एआय विकास धोरणे संशोधन निष्कर्ष आणि तुलनात्मक विश्लेषणावर आधारित, आम्ही मानव-केंद्रित एआय विकास रणनीती प्रस्तावित करू. या धोरणांचे उद्दिष्ट एआय तंत्रज्ञान मानवी मूल्यांना प्राधान्य देईल, समावेशकता वाढवेल आणि सामाजिक गरजांमध्ये सकारात्मक योगदान देईल याची खात्री करणे असेल.
6. एआय सिस्टम्समध्ये जबाबदारी आणि स्पष्टीकरणक्षमता एआय सिस्टम्समध्ये जबाबदारी आणि स्पष्टीकरणक्षमता वाढवणे ही एक मुख्य शिफारस असेल. निर्णय प्रक्रियेत पारदर्शकता -मानव आणि एआय तंत्रज्ञानामध्ये विश्वास निर्माण करण्यासाठी आवश्यक निष्कर्ष हा निष्कर्ष संशोधनातील प्रमुख निष्कर्षांचे संश्लेषण करेल, समाजावर AI चा प्रभाव घडवण्यात मानवी मूल्यांच्या महत्त्वपूर्ण भूमिकेवर भर देईल. आम्ही नैतिक चौकटी आणि धोरणे स्वीकारण्याचे महत्त्व अधोरेखित करू जे AI जबाबदारीने मानवतेची सेवा करते आणि सामाजिक गरजांशी जुळते याची खात्री देते. संशोधन लेख शैक्षणिक, उद्योग

आणि शासनातील भागधारकांना AI-संचालित भविष्य निर्माण करण्यासाठी सहकार्य करण्यासाठी कृती करण्याचे आवाहन करून समाप्त होईल जे आपल्या सामायिक मूल्ये आणि आकांक्षा मूर्त स्वरूप देते. जसे AI मानवी उपलब्धीच्या सीमा पुन्हा परिभाषित करत राहते, तसतसे त्याचा विकास नैतिक आणि मानव-केंद्रित मार्गाकडे नेण्याची जबाबदारी आपल्यावर आहे. हा संशोधन लेख AI नैतिकतेवरील चालू प्रवचनाला हातभार लावण्याचा प्रयत्न करतो, भविष्याचा मार्ग उजळवतो जिथे तंत्रज्ञान आणि मानवता सुसंवादीपणे एकत्र राहतात, अधिक चांगल्यासाठी एकमेकांना सक्षम बनवतात. अत्याधुनिक नवोपक्रम आणि सामाजिक कल्याण यांच्यातील दरी भरून काढत, आम्ही एक असा एआय लँडस्केप तयार करण्याची आकांक्षा बाळगतो जो खरोखरच सेवा करतो आणि सर्व व्यक्तींचे जीवन समृद्ध करतो, प्रगतीच्या प्रवासात कोणीही मागे न राहता

संदर्भ :

- Begum, S. (2023). AI Odyssey: Unraveling the Past, Mastering the Present, and Charting the Future of Artificial Intelligence. Retrieved from: <https://www.amazon.com/dp/B0CCJZR5GX>
- Rayhan, Abu. (2023). The Role of AI in Sustainable Development: Opportunities and Challenges. DOI:
- Floridi, L. (2020). Artificial intelligence, AI ethics, and the future of human values. Science and Engineering Ethics
- Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. Nature Machine Intelligence
- Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. Big Data & Society,

